Anders Laugesens stemme i DR's Mennesker og Tro er ikke bare direkte behagelig at høre på og roligt indtrængende, den er også skarp.
Denne skarphed vil man (sammen med det indtrængende) genfinde i denne artikel hvori han fortæller om sit liv og sin udvikling i feltet mellem personlig fordybelse og tro, og om et intenst og frygtløst udadvendt engagement. Om indre oplevelser og social indignation, om rumænske børnehjem, fransk forbrugerisme, folkemord og folkekirke og om hvad levende spiritualitet er.

***

Udblik på vejen
af Anders Laugesen

For 40 år siden, da jeg begyndte i gymnasiet, kendte vi ikke til ord som dekonstruktion, hyperkompleksitet, eller internet. Vi vidste ikke, at vi var en del af den antropocene geologiske tidsalder og var godt i gang med at bidrage til vores børnebørns klima- og kemiapokalypse.
Verden var stadig overskueligt opdelt imellem øst og vest og funderet i drømmen om parcelhus, charterferie med grisefest og længslen efter gode timer foran fjernsynet i selskab med Otto Leisner.
Oven på de hengemte traumer fra 2. verdenskrig havde troen på ubegrænset vækst og social velfærd åbnet et forjættet land. Ørkeneksilet var forbi – forbrugsparadis og velfærdsdrøm repræsenterede de nye horisonter.
Det gik rimelig godt, så længe man kunne glemme truslen om atomkrig og undlod at beskæftige sig med de provokerende udsagn i Romklubbens rapport 'Grænser for vækst'.

Den tildøbte tro var dengang noget, de fleste hverken talte om eller kom i berøring med bortset fra juleaften og ved de uundgåelige begravelser. Folkekirken havde indtaget sit eget hjørne af virkeligheden, hvor den var travlt optaget af interne stillingskrige. Den nye folkeskolelov fra 1973 gjorde langsomt, men sikkert, kristendomsundervisningen livsfjern og endnu mere upersonlig. Det var ikke let at møde mennesker, for hvem troen betød noget, og som samtidig kunne formulere sig uden stærke dogmatiske udsagn. Kirken var en fjern kirke, kristendommen en betydelig, ubevidst, folkelig klangbund og religiøsitet en forældet, uvedkommende livskategori.

Og dog. For om ikke andre steder så på Strøget i København og på gågaden hjemme i Århus fik nye religiøse strømninger en egen platform. Side om side med den ihærdige mand i Mao-jakke og hjemmetrykte pamfletter om kulturrevolutionens velsignelser tog de hen over mine teenageår opstilling: Guds børn, Skandinavisk Yoga, Scientology, Transcendental Meditation og repræsentanter for den lille trinde guru Maharajii. Som et varsel om nye tider kom bevægelser med rødder i Østen for alvor på banen, og set i bakspejlets lys er det tydeligt, at der i '70-erne skete rigtig meget, som kom til at danne forudsætningen for det spirituelle Danmark i dag. Skal en enkelt begivenhed fremhæves, må det være den 16. Karmapas besøg i 1974. Men det gik – desværre – hen over hovedet på den 14-årige Anders.

Nej, den 14 årige Anders optog interviews med pater Grünewald ved den katolske kirke og sang ved lejrbålet om den stille jord og himmel, alt imens ungdommens synkronicitet og traumatiske familiebegivenheder gjorde længslen efter Gud mere og mere påtrængende.

Midt i '70-erne tror jeg, at længslen blev vakt hos mange, men der fandtes meget få steder at rette sin længsel hen, hvis det ikke stod lige for samtidig at abonnere på en bestemt social kontekst. Men er længslen stor, kommer der svar. Søg, og du skal finde. Bank på, og der skal blive lukket op.

I en sommerferie i gymnasiet befandt jeg mig pludselig uplanlagt i et økumenisk kloster i Frankrig med stor vægt på meditativ sang og stilhed. Her brød troens inderside frem på dramatisk vis, og da jeg kom hjem igen, dømte mine forældre og andre mig grænseskør. Hverken de eller jeg havde nogen forståelsesramme for, hvad der var sket. Men samtidig med at jeg begyndte at falde ind i stilheden hver aften, hørte jeg om en mand på universitetet, der var god til at forklare. Det var Jes Bertelsen, og året var 1977.

Det var intet mindre end fantastisk for den unge gymnasieelev to gange om ugen at kunne cykle over til idéhistorie og følge forelæsninger. Først i Dybdepsykologi. Her sad en blandet tilhørerskare på 25-30 personer med længslerne uden på tøjet. Og der var vist også en enkelt eller to studerende fra idéhistorie.

Den anden forelæsningsrække var i førsteårs filosofi. Til underviserens eksplicitte fortrydelse (over at være blevet forvist til denne begynderundervisning.

Men forrygende for såvel de 15 immatrikulerede studerende som for vi få andre.

På universitetet blev der skabt sprog for en ny tid, der rakte ind over religionernes erfaringsgrænser. Og samtidig vågnede den indre verden hos mange af os. Tiden var stadig præget af den idealistiske tilgang til verden, og derfor havde holisme og individuation god grobund.

For mit vedkommende blev denne vågne impuls mødt af en alt omkalfatrende omvendelsesoplevelse i Gravkirken umiddelbart efter gymnasiet. En erfaring, som gav

rod ind i en bestemt tradition, men som samtidig satte fri til de efterfølgende år at kunne rejse ud i verden og møde Østens religioner.
På de første år af den vej, der formede sig, fik jeg en uvurderlig støtte af Jes og Hanne Bertelsen og af Bob Moore. Sidenhen blev lærerrelationen afløst af venskabet.

Venskabets spiritualitet
Under et ophold i de japanske alper i 1984 hos den kristne zenmester fr. Oshidasan havde jeg en samtale med denne gamle, gennemsigtige og helt igennem uortodokse mand. Hans lille selvforsynende fællesskab havde til huse i en række faldefærdige bræddeskure. Oshidasan besad den særlige gave, at der fra hans indre gik en strøm af livgivende vand, når han talte. En egenskab, der jo ikke var ukendt for mig hos spirituelle lærere. En aften talte vi om det at møde mennesker, og Oshidasan fortalte, at for ham besad hvert enkelt menneske et mysterium, som var helligt og intimt. Et særligt mødested for det enkelte menneske og Gud. I det mysterium lægger Gud det, som kalder dybt inde fra. Ingen kan sige, hvordan et mysterium bør være. Man kan kun iagttage sit eget og andre menneskers mysterium med taknemmelighed og til tider en vis undren. 'Når mennesker mødes', fortalte Oshidasan, 'så taler deres mysterium til hinanden. Igennem stilheden, igennem ord, igennem den hjertelige gæstfrihed'.

Når jeg i dag ser tilbage, var denne impuls på mange måde med til at bestemme min livsvej.
Det er nu 40 år senere en livserfaring, at relationen til Mysteriet – og i mit sprog er det relationen til Gud – ikke er en individuel sag. Vi har naturligvis hver især vores veje til fordybelse, erfaring og erkendelse, men under alt det, vi på vejen mener, er vores, der er vi hele tiden i et fælles rum. Jo længere inde vi møder Mysteriet, desto mere er det samtidig mig, de andre og det helt andet. Men som Paulus skriver, så erkender vi stykkevis. Og det er her, venskabet og de spirituelle familier kommer ind. For på sin vis kan man sige, at livet har lært mig, at vi alle på underfuld vis peger på Mysteriet for hinanden. Uden den gamle tolk ved Kirkernes Verdensråd, Ilse Friedeberg, der tog mig med ind i den russiske kirke og på besøg i de koptiske klostre, havde jeg måske ikke opdaget fylden i de urgamle ortodokse og orientalske liturgier. Uden ærkebiskop Dionysios havde jeg måske ikke fået åbenbaret betydningen af gæstevenskabet som en måde at møde Guds fortegn på. Uden mine møder med Dalai Lama havde betydningen af hjertelighed og skarp sansning været en anden. Og jeg kunne blive ved. For listen er i sandhed meget, meget lang. Og jo ældre jeg er blevet, desto mere er jeg blevet opmærksom på, at der potentielt i ethvert møde imellem min bevidsthed og den anden eller det andet skjuler sig en potentiel åbenbaring. Vi peger alle for hinanden ind i det fælles mysterium. Og en af de væsentligste forudsætninger for, at denne medfødte

funktion kommer i spil, er, at vi kan være i det empatiske møde. Og at vi værdsætter venskabet som et dybt åndeligt fænomen.

At lytte

Mine mange ihærdige rejser rundt i religionernes verden betød for mit vedkommende, at samtalen med den anden blev en lige så vigtig kilde til at forstå som studierne i alle mine bøger om religion. Men samtidig var der ikke noget, som blev vigtigere for mig end at sidde og lytte. Recitation af Guru Nanaks bog i Sikhernes tempel, lyden af pudjaer i hinduistiske templer, truthorn og munkesang blandt de tibetanske buddhister, lyden af mødet imellem det timelige og evigheden i de byzantinske klostres tidebøn. Lyden skaber et rum for den efterfølgende stilhed. Og det var for mit sind som at blæse liv i dybe klangbunde.

Når jeg i dag ser tilbage, må jeg af og til spørge, hvorfor jeg i mine yngre år rejste så meget og gik så mange besværligheder igennem. For jeg var ikke specielt nysgerrig efter at se nye steder, vandre i naturen eller studere sære, kulturelle vaner. Måske er det en efterrationalisering, men et væsentligt element var at vække disse dybe klange i mit eget sind. Det er efterklangene, som i dag er de vigtigste gaver, jeg har med fra rejserne. At vække sit sinds klangbund igennem livets møder er for mig en skærpelse af det, som konstant giver os mulighed for at møde det, der peger imod det store Mysterium. Det lyttende nærvær kan naturligvis skærpes i hvilke som helst livsomstændigheder. Et af mit livs meningsskabende gåder er, at den rejse, der kan foretages hvor som helst, for mit vedkommende blev global.

Man bliver let lidt sær, når introspektionen tager over. Derfor er almindelige, ærlige venner helt uundværlige som socialt korrektiv. For mit vedkommende betød det en ændring af liv, da jeg i slutningen af ’80-erne oplevede et kald til at arbejde inde for DR med trosstoffet. En bevidst normalisering, og det havde sine omkostninger. Men samtidig er det at kunne være ægte til stede i almindeligheden en forudsætning for at kunne bruge sig selv. Hvori balancen imellem introspektion og almindelighed består, varierer fra menneske til menneske. Og sikkert også med alderen.
Almindelighed er ikke det samme som sekulariseret tomhed. Og en del af min rejse blev erkendelsen af den velsignede almindeligheds styrke og spirituelle kvalitet. Men mere om det senere.

At lytte, forløse og formidle blev min professionelle livsbane, og for mig har disse underliggende kvaliteter bag mit arbejde altid haft en dimension, der pegede ind i Mysteriet.

Jeg har haft lov til at være med i en kollektiv proces. Først tog den form af at være med til at udvide forståelsen af det religiøse rum. I slutningen af ’80-erne var der ikke meget viden, endsige forståelse, i den brede befolkning for, at ægte tro kunne se anderledes ud end den, man kunne finde i Folkekirken. Og det var også først på det tidspunkt, at den folkelige diskussion omkring etik, pleje af døende og troens dogmatiske grundlag tog form. Mit væsentligste bidrag var en formidling af essens-spiritualitet fra alverdens kirker og forskellige religioner. Formentlig har de fleste ikke oplevet mine bidrag som specielt essentielle, men i min arbejdsproces var udgangspunktet altid mine egne rejser og fordybelsesprocesser ind i de forskellige religiøse universer.

Næste skifte skete, da religionens erfaringsdimension kom på banen. Det skete pludseligt og for min kollega med en overraskende kraft. Vi producerede et brevdebatprogram med titlen ’Engle med og uden vinger’. Meningen var, at der skulle diskuteres kirkelig diakoni, men jeg havde fået lov til at lave et indslag til oplægsudsendelsen omkring rigtige engle. De næste dage væltede det ind med breve fra mennesker, som ville dele deres engle-erfaringer. Og da TV2 nogle år senere lavede programmet ’Åndernes magt’ var låget sprunget af Pandoras æske, og det danske religiøse landskab var forandret for altid. Det uforklarlige fik et folkeligt sprog.

Men fordi en oplevelse har en indre eller en transcendent karakter, behøver den ikke at være hverken mere eller mindre dybt funderet end sansernes erfaringer ud i den ydre verden. Sansning og deraf følgende erfaring har for mig samme potentielle validitet eller overfladiskhed, hvad enten sansningen er rettet imod den ydre eller indre verden. Og den forståelse af den religiøse virkelighed har præget mine arbejdsmæssige valg.
Man kan lytte efter mange forskellige ting, når man taler med mennesker. Jeg har lyttet efter eksistentielle erfaringer, der har sat sig spor, som viser ind imod Mysteriet eller det dybt meningsgivende. I praksis lykkes dette naturligvis kun af og til og da i øjeblikke, men det påvirker ikke den underliggende intention i mit arbejde som samtalepartner i det offentlige rum omkring troens univers.

At lytte er en underfuld egenskab. Et stort potentiale hos ethvert menneske, men ofte mere udfoldet hos andre levende væsner.
Når man lytter til et menneske, kalder man den andens indre virkelighed frem. Lytning er at skabe klangbund for det før-verbale hos den anden og herefter hjælpe de sproglige formuleringer på vej. Det er derfor, at lytningens kunst består af et åbent nærvær over for den anden, samtidig med at man ind i en professionel tidsbestemt radiosamtale kontinuerligt må skabe den mentale meningsskabende vej. Det vil sige, at der skal være en struktur i nærværets kalden og et hjælpende korrektiv, når samtalepartnerens

mentale eller emotionelle strøm leder klangbundsafsøgningen på afveje.

En anden form for lytning, som samtidig er vigtig, kunne man kalde den dynamiske lytning. Det vil sige, at man som lytter er opmærksom på, hvad der sker inde i en selv. Noget handler om den måde ens eget sind reagerer, men det kan også hænde, at man hører det dynamisk nye. Den type impulser har for mig en anderledes karakter, og jeg kan bedst betegne dem som perifere, sprogløse impulser, der deler rum med den tilblivelse, som kan opstå ud fra et meget stille, meditativt rum. Det er som om, der i dette dynamisk nye er noget på vej, der vil til verden. Finde et udtryk. Det var for eksempel i sådan et øjeblik, at spiren til foreningen 'Børns Livskundskab' kom til verden. Lytning til det andet menneske, eller for den sags skyld også til musik eller andre lyde, er en overset spirituel kvalitet. Og i mit sproglige univers er det en kvalitet, som er tæt knyttet til Gud som Helligånd.

Tro

Tro er ikke et statisk tilvalg af en fortolkningsnøgle. Tro er en tilstand, som er bevægelig, og som på forskellig vis kan gribe en flig af Mysteriet. Hvorfor nogle mennesker tror, og andre ikke tror, er uforståeligt på samme måde som menneskers forskellige sans for musik. For mig er tro en tilstand, som kalder på hengivelse og taknemmelighed.
Min tro er vævet ind i den kristne traditions måder at forholde sig til Mysteriet på. At Gud ER, kvalificeres igennem de erfaringer, der hen over årerne knyttes til troen.
Gud kommer igennem livet til syne på måder, der både er uforudsigelige og samtidig kan tydes ind i mønstre, der nok bedst kan forklares i et sprog, som låner begreber fra kvantefysikkens komplementaritetsformuleringer. Troen kan derfor hverken gribes eller begribes. Den er uden for det rationelles love og vil altid blive formet efter det tolkningsmønster, den spiller sammen med. Uden at uddybe det i denne sammenhæng vil jeg understrege, at ægte trostraditionsudsagn i dogmatisk forstand er opsamling af generationers erfaring med at forholde sig igennem troens prisme til Mysteriet – til Gud.
I mødet med de dogmatiske trosudsagn bringer troserfaring nye indsigter. Derfor har enhver historisk periodes trosudsagn en sproglige karakter, der ofte har behov for en slags historisk-kritisk samtidsfiltrering, men som dog, de forskellige sprogdragter til trods, er måder at beskrive det ubeskrivelige mellemfelt af interaktion imellem Gud og verden.
Dette er i korthed den bagvedliggende forståelsesramme for de af mit livs troserfaringer, jeg nu vil forsøge at beskrive – vel vidende at andre mennesker møder Mysteriet på helt andre måder og med samme naturlighed formulerer sig ind i deres særlige trossprog.

Troserfaring: Hengivelse og nåde

Troen i sig selv er sprogløs. Den er latent og vækkes på forskellig vis. Hos mig skete det igennem en proces i ungdommen, som medførte en bevægelse ind i uforbeholden hengivelse. Den efterfølgende indpodning i Mysteriet var ren nåde. Og at forholde sig igennem tro over for Mysteriet er altid et forhold, der er spændt ud imellem de to poler: hengivelse og nåde.

Troserfaring: Mørket
I 1990 brød den ideologiske mur sammen imellem Øst og Vest. I løbet af kort tid mistede vi vores gamle orienteringspunkter i verden, og som en af mit livs helte, Edicio de la Torre, dengang sagde, så betød ideologiernes og det geopolitiske sammenbrud, at vi bevægede os igennem en global eksistentiel tunnel, hvor vi afsøgte tilværelsen for mening.
For mig betød murens sammenbrud 12 års rejse ind i mørkets land. Jeg så ondskabens mørke hos rumænske børnehjemsbørn med vansirede kroppe og ar på sjælen. På russiske plejehjem og hospitaler lugtede jeg den grusomme menneskeforagt, når svage efterlades til at dø i deres egen afføring. Blandt fortvivlede tortur- og landmineofre hørte jeg uskyldiges skrig og så den totale hjælpeløshed. Bødlerne, jeg mødte på tre kontinenter, bar samme hjertekulde omkranset af smertende ar på sjælen. Evnen til ikke at se den anden var overmægtig midt i det rwandiske folkemord og blandt mennesker med afhuggede lemmer i Sierra Leone.
Jeg så også det mere skjulte mørke. Ja til tider et mørke, der viste sig som lys: Dynamiske storbyer som Hong Kong, Tokyo og New York lever paradigmet om den grænseløse ekspansion, men under overfladen ses meningsløs grådighed, strukturel undertrykkelse og dekonstruktion af de fine, kulturelle mekanismer, der satte naturlige grænser.

Mørket er en mulighed i vores fælles fantastiske evne til at skabe mening. Og kalder vi mørket for lys, kan vi trygt skjule os i det kollektive selvbedrag.
Ørkenfædrene talte om deres kamp med dæmonerne, og teologerne talte om menneskets synd. Begge dele blev for mig til virkelighed under de års rejser.
Fortællingen om Jesu fristelse i ørkenen er også en fortælling om os og vores fællesskab. Og set i det perspektiv er der altid en indre og ydre kamp imod mørkets kræfter.
Min generation har i meget udpræget grad stået oven på århundreders opbyggelse af en specifik kultur, som var båret af en række værdier, der igennem kristendommens historie er blevet kultiveret fra generation til generation. Den fundamentale kulturelle platform, vi står på, tager de fleste som en given forudsætning for ens egen livsudfoldelse. Men i den antagelse er der ikke blot tale om en ringe historisk bevidsthed, men måske i endnu højere grad om et ubevidst og urealistisk ønske om at fastholde en tryghedszone og en nem uforpligtethed i forhold til det bredere, kulturelle fællesskab.

Min erfaring af mørkets og sammenbruddets mulighed gav en dyb respekt for kræfterne lige under kulturens tynde lag fernis. For mig et det en eksistentiel livsbetingelse, at sådan ser virkeligheden også ud. Også i Danmark. Dette er det er ikke altid let at komme overens med, for det kaster forgængelighedens skygge ind over samtiden og fremtiden. Erkendelsen af medansvar i forhold til kulturens – ja, man bør nok sige vores fælles globale klangbund – har for mig store konsekvenser i forhold til troens rum og den spirituelle praksis. For hvad er meningen med at foretage en fordybelsesproces ind imod Mysteriet, hvis verden er ved at gå under?
Mørket er – og det skal ses og nævnes ved navn.

Troserfaring: Kærlighedens fortegn
Når jeg ser min syvårige datters glæde og dybe hengivenhed til nuet, bliver jeg mødt af en livsstrøm af kærlighed. Den kommer fra Anna-Birgitta, men den er også større end hende. For samme livsstrøm af kærlighedsmomenter kan ramme hjertet, når man som i dagene, hvor jeg skriver denne tekst, betragter lysets spil i de nyudsprungne mirabelletræer eller ser den elskedes sjæl bag øjets glans række ud og kalde kærligheden frem.

Kærligheden hører Mysteriet til. Den kan ikke tvinges – kun modtages som øjeblikke af nåde. Kærligheden er konkret. Den pibler frem bag den forknytte nabos hjælpsomhed, i den fortravlede kassedames øjeblik af nærvær, i venskabets selvforglemmelse og kornets æteriske glans, når de første spirer bryder igennem mulden. Måske er kærligheden et af atomernes ejendommelige tilfælde. Men jeg tror, at den har sin urgrund i selve skabelsens Mysterium. At kærlighedens mulighed er så tæt på alt levende, at den ligger som et iboende fortegn, der venter på at blive kaldt frem.
Jeg har ofte været fortvivlet over mørkets kraft, men lige så taknemmelig over lysets kraft. Når først der skinner et lys, er mørkets magt brudt.

At kærligheden er stærk og skrøbelig på samme tid, er en erfaring. Men det er ligeledes en erfaring, at kærligheden ikke kun har konkrete kilder i den ydre verden. Kærlighedens kilde springer fra hengivelsens Mysterium. Der er en kraft, større end alt, der vil mig og alt det skabte det godt. Og den kraft forstår jeg som Gud.
At se verden som et sted, hvor kærlighedens fortegn er en iboende mulighed, giver livet en retning. Det er ikke altid let at se retningen uden tålmodighed og venten. Men der er en bevægelse, hvor lyset skabes ind i mørket. Derfor er håb ikke en tom emotion, men en kraftfyldt, skabende kraft rettet imod det, der er i sin vorden.
Kærligheden er altid en mulighed som et fortegn ind i det, som er.

Troserfaring: Gud som treenig
Mysteriet, alt er indfattet i, er altid større. Og derfor er det på en måde absurd at forklare Gud. Men når jeg skal bruge ord om de dybeste kræfter, som virker ind i mit liv, så er formuleringerne omkring Gud som treenig dybt meningsfulde.
At kalde Gud 'Abba' – far – giver hjertet en rettethed og en hengivelse imod det, som er ultimativt, og ultimativt vil mig det godt. Mod at Gud som Abba – far – er utilgængeligt til stede både i væren og i ikke-væren. Er i det førskabte mørke, eller skulle man sige den førskabte klarhed. Er som at være indfattet i et åbenbarende Mysterium. Og det er herfra, at vi ind i tiden erfarer nye åbenbaringer og nyskabelse, som manifesterer sig igennem historien. Og altså også lige nu i mit og alle andres liv.

En unik manifestation af Gud i tiden var Jesus. Evangelierne om Jesus er mig en stadig kilde til opløftelse og introversion. Bibellæsning bærer en utrolig, litterær kraft, der rammer lige ind i eksistensen. Men det livslange møde med Jesus bevæges også gennem liturgisk poesi, det sakramentale møde i nadveren og traditionsoverlevering og læsning. Jesus giver en meget let og ukompliceret adgang til guddommelig dialog og bøn. Jesus gør på en måde fordybelsen enkel og tilgængelig. Men ikke nødvendigvis særlig systematisk.
Jesusbønnen 'Herre Jesus Kristus, forbarm dig over mig' har en særlig plads. Den hjælper hjertet til en rettethed imod Gud – og åbner op for nærhed med Gud også uden for stunderne med fordybelse ind i stilheden.
Ikonerne er også en vigtig del af min praksis. De giver sindet en retning imod Mysteriet. Først ind i konkrete facetter af en evig væren. Men også potentielt som blikvender. Eller transformative billeder. Maria med barnet kan for eksempel i glimt give en dyb forståelse af, hvorfor også jeg må vise den guddommelige sårbarhed omsorg. Gud er lagt i mine hænder.
Den store ansvarlighed, man dermed har som menneske, kan blive tyngende. Men den bliver også mødt med barmhjertighed. Det er en troserfaring.

Helligånden som et billede på Gud gør Mysteriet dynamisk og samtidigt. Helligånden gør, at Gud ikke er den utilgængelige anden, men at Gud er skabningen så nær som selve åndedraget og livsenergien, der fylder alt.
Med tiden er Helligånden blevet meget central i min forståelse af, hvad det vil sige at bevæge sig i en fordybelsesproces. For Helligånden er den dynamiske og nyskabende kraft, som hjælper os med at sætte kærligheden som fortegn. Mennesket er ikke ladt alene med alverdens problemer, men vi kan blive inspirerede eller beåndede og være medskabere hvert øjeblik. Ved at lytte eller spontant lade hjertet gribe til handling kan der skabes nybrud, hvor lyset foretager kvantespring og forandrer virkeligheden. Det er

nok det mest forunderlige, jeg på min fordybelsesrejse har erfaret. At der ud fra skabelsens punkt springer lys, som manifesterer sig i verden, inkarnerer og skaber ny virkelighed. Den syvende dag blev skabelsen overladt til mennesket.
Helligånden kan man ikke betvinge med bestemte påkaldelser eller øvelser, men det er muligt at invitere indenfor. Metodikken omkring femkanten i 'Børns livskundskab' er for eksempel for mig en måde at invitere Helligånden indenfor. Det at finde sit 'heart breaking point' er en anden måde at åbne for en invitation af en kraft større end en selv. Helligånden er ikke eksklusiv og derfor heller ikke speciel for den kristne tradition. Men som jeg kender Helligånden, bærer den altid kærlighedens tegn.
Gud som Helligånd er den kristne traditions vigtigste erfaringsoverlevering ind i fremtiden.

Åndsfæller
Individuationsprocesser er ikke kun for individer. De hører også fællesskaber til. Og på sin vis er det forunderligt at se 40 år tilbage og konstatere, hvorledes man bevæger sig igennem livet sammen med 'familier' af mennesker. Livet leves individuelt, men er samtidig del af en kollektiv livsstrøm.
Meget er modnet igennem de 40 år, som er denne lille artikels horisont. Men samtidig er meget også forandret.
Den selvfølge, der alle trusler til trods, var i mødet med eksistensen i midten af 70'erne, den er her ikke længere. Opløsningen i livsbærende elementer er omfattende. Den kulturelle klangbund er globalt gødet for de næste bølger af fascisme. Religionerne er under pres fra fanatisme, snæversyn og dekonstruktion. Eksistensgrundlaget er under voldsomt pres fra klimaforandringer, overbefolkning, forgiftning af miljøet og en række andre globale trusler.
Med andre ord er selve grundlaget, hvorpå menneskets bevidsthed kan udfolde sig, under et meget alvorligt pres. Og derfor er det nu tid til at se, om den enkeltes og fællesskabers individuation også kan omsættes til nye paradigmer for bæredygtig eksistens.
Med andre ord er det tid til at se, hvordan indre fordybelse kan omsættes til gavn for alle levende væsners eksistens. En af forudsætningerne for den måde, hvorpå vi danskere har levet siden 2. verdenskrig, er en relativ stabil ydre verden. Den forudsætning kan vi ikke længere tage for givet. Og derfor er der en besværlig og bøvlet tid forude. Men også en tid fyldt med muligheder for indre rigdom og fylde.

Ombygning og konstruktionen af rum
En af mit livs mest besynderlige åndelige erfaringer knytter sig til en meget lang og besværlig proces med at ombygge 250 kvadratmeter svinestald og 150 kvadratmeter

stuehus.
Det tog syv år og skete ikke ud af lyst, men ud af nødvendighed. Frihed kræver gældsfrihed. Og er man ikke født med en sølvske i munden, må man selv gribe om skovlen.
Og her er så de banale, men ret så konkrete indsigter efter syv års uafbrudt byggeri:

- Rum skabes bræt for bræt og skrue for skrue. Selv den største bunke sand kan flyttes, også selv om man kun har en teske. Den erfaring giver mening, når jeg sidder til lokalrådsmøde og møder inerti i processen frem imod en bæredygtig landsby.

- Rum skabes bedst igennem løbende dialog. Og så er strukturer i sig selv transformative for sindet. Den byggeerfaring betyder, at jeg ikke tror på en masterplan for fremtidens samfund eller på en veldefineret politik. Men jeg ved, at ting opstår i den inspirerende samtale. Og at strukturerne, man skaber, bærer deres egen intelligens. At bygge sit hus er at foretage en inkarnation. Det betyder, at for at livet slår rod, må det fjerne sig fra alle de metalag, som vi i dag lever igennem. Uden jord under neglene, er tilværelsen meget sårbar.

- At bygge er også at holde dejlige kaffepauser, og det er der stor velsignelse i. Almindeligheden har en meget stor kraft i sig. I de helt enkle dagligdags gøremål er der ofte en dyb udfoldelse af liv og livsfylde. Almindelighedens enorme kraft rækker ud imod Mysteriet, når den rodfæstes i opmærksomheden på de gode øjeblikke og taknemmelighedens glimt.

Vi har i dag kollektivt brug for en stor ombygning af vores fælles livshus. Og det kan ikke undgå at blive bøvlet og besværligt. Men samtidig er der i enhver ombygning nye muligheder for at skabe og være til stede. Ikke blot i det konkrete arbejde, men også i arbejdet som et bidrag ind i det større. Til fælles bedste.

Moment
Der er med de sidste 40-50 års overførsel af viden fra øst til vest omkring sindets natur, blevet opbygget et globalt momentum. Vi er mange, der har lånt sprog fra Østen til berigelse af den vej, der blev vores. I Vesten er der nu store grupper af mennesker, som er i stand til at se verden samtidig igennem flere erkendelsesvinduer. Vi har mange nye redskaber til at håndtere fælles udfordringer og til at forstå, hvad det er, som sker i os og omkring os. Der er en utrolig styrke i den forståelse af verden. Den rummer kimen til et nyt paradigme. Men samtidig er det også en sårbar tilstand. For meget er endnu ikke

født ind i verden, endsige stabiliseret.
Måske er det, vi har været medvidende til i de fælles processer omkring åndelig fordybelse, en fødsel af en ny tid. Men det er også en mulighed, at vi har levet i en historisk parentes. Det er den alvor, som er i det, vi rækker videre til de næste generationer, inden scenen er deres.

Efterskrift fra Disneyland
Mit lille essay er skrevet, men endnu ikke sendt. Vi er taget til Paris sammen med vores datter Anna-Birgitta på syv. Notre Dame, et par helgener i glaskister, Picassomuseet og moderne installationskunst er vores bidrag til turen. Anna-Birgitta vil til Disneyland – naturligvis.
Sidst jeg var i børnenes forjættede land var for cirka 20 år siden. Her er på samme tid intet og alt forandret. De formaterede, drømmeagtige historier er de samme. Men den uendelige skare af besøgende er ikke den samme. Nu er en hel verden for alvor taget på pilgrimsfærd til Disneyland for at berøre tegnefilmenes Axis Mundi. Middelklassens omkostningstunge forbrugsnarrativ er levet globalt. Og man kan i sit stille sind se, hvordan selvforståelsen som relativt vellønnet middelklassedansker bliver rokket og sat i perspektiv af den enorme købekraft her på en almindlig onsdag i april.
Billedet er det samme inde i Paris. Nydelsen og egenlykken er ubetinget centrum for livsudfoldelsen. Men taberne sidder på nu snart hvert gadehjørne i centrum af den franske hovedstad. Tiggerne og de utilpassede unge mænds skare er meget stor, og det er som om gabet mellem deres verden og forbrugsklassens verden er lige så stor som klasseskellene i fordums feudale samfund.
Der er stadig mange steder med levende miljøer af troende her i Paris, men de levende religiøse steder er præget af mennesker fra den nederste del af samfundspyramiden. Det er ikke fra kirkerne, men fra stormagasinerne og mediemaskinerne, at samfundet i dag trækker sine dybeste lag af mening.
Nu kunne man tro, at det er et europæisk storbyfænomen og udtryk for ændringer i den europæiske kultur. Men det, mener jeg, er desværre ikke tilfældet.
Sidste sommer var vores lille familie i Bhutan. Et af de sidste 'uberørte' lande med officiel fokus på udvikling af lykke. Det blev for vores vedkommende til en bristet illusion om muligheden for at bygge samfund på andre præmisser end forbrugskapitalismens undertrykkende mekanismer. Vi så desværre hverken specielt lykke, lighed eller livsudfoldelse. Buddhismens asketiske ikke-tilknytning havde ikke besejret de globale forbrugsdrømme om sammenhæng imellem graden af lykke og omfanget af rådighedsbeløb.
I Bhutan talte jeg med en ung kollega fra bhutanesisk TV, der også arbejdede med formidling af tro. Han fortalte, at for ham at se bestod det store problem i, at

buddhismens måde at videregive sin livsindsigt på i vidt omfang havde udlevet sig selv. Gamle autoritære lærerstrukturer stod i vejen for unge menneskers forståelse af, hvad der egentlig blev sagt. Og langsomt så han buddhismens dybde erodere i befolkningen. Tro blev til kulturel praksis, men ikke til en integreret livsvej med bevidste til- og fravalg. Det ligger ikke i buddhismens DNA at være samfundsorganiserende. Og det er heller ikke tilfældet for de sidste 500 års kristendom. Og godt det samme. Men noget nyt og meget kraftfuldt sker i disse år.

Konsekvenserne af den globale forbrugskultur er potentiel undergang. Eller i det mindste omfattende naturødelæggelser og meget store grupper af globalt udstødte og fattige. Når de menings- og kulturbærende lag dybest set bliver styret af menneskets mest primitive sider, så bliver kulturens elektroniske lys bærer af et dybt mørke.

Civilisation er ikke ensbetydende med religion og tro. Men uden en stærk kollektiv understrøm af Ånd og empati, så nedbrydes civilisation og ender i dystopi.

De to største opgaver i fremtiden for mennesker optaget af spirituel praksis er på den ene side at dybdefundere deres praksis og samtidig at opdage, hvad det vil sige at være 'verdens salt' i en hyperkompleks verden, hvor de store, gamle, religiøse narrativer på mange måder falder fra hinanden.

Hvordan er det muligt at blæse ånd ind i tidens kultur? Hvordan skaber man en kollektiv vågenhed over for tidens globale udfordringer? Hvordan skaber man en følelse af empati, af ansvar og af evnen til at sætte sig selv til side? Hvordan finder man levende håb, uforudsigelig kreativitet og mod til at gå ind i alt bøvlet, selv om man ikke kan se virkningen af ens eget bidrag?

Nye narrativer, eller i det mindste en innovativ brug af de gamle, store fortællinger, er en nødvendighed. En vifte af dyb spirituel praksis skal grundfæste disse narrativer ind i noget virkeligt.

Disney er en global succes, fordi Disneykoncernens formaterede narrativer er ufarlige, bedøvende drømme. De er uopbyggelige, underholdning og derfor uden fordringer. Men de skaber globalt, kulturelt fællesskab.

Hvordan ser de opbyggelige, holdningsbårne narrativer ud, der stiller fordringer til mennesker og skaber reelle globale fællesskaber? Det spørgsmål er det livet om at besvare. Især hvis børnebørn og oldebørn skal have lige så gode muligheder for et godt liv og for at bruge tid på fordybelsesprocesser.

Bodhisattva-løftet, ønsket om at gå i Kristi fodspor eller hvad man nu kalder det, er derfor i fremtiden vigtigere end nogensinde for mennesker, der tager deres spiritualitet alvorlig.

Det er måske den vigtigste indsigt, jeg er nået frem til som en nu 54-årig på vej på Vejen.

Anders Laugesen
født 1960, er cand.phil. i kristendomskundskab og autodidakt journalist. Han er mange gange prisbelønnet for sin tv- og radiojournalistik der belyser forholdet mellem tro og eksistens, mellem lokalt og globalt engagement, mellem etik og den krise menneskeheden står over for.
Anders Laugesen finder, blandt andet på sine rejser overalt på kloden, frem til mennesker der har noget dybt på hjerte, og han får dem til at fortælle om det i interviewsituationer præget af en kombination af tillidsfuld intimitet og klarhed som de interviewede siden ofte beskriver som magisk.
Og så er han en på én gang skarp og hjertelig deltager i den offentlige debat.